

M. Szebeni Géza

Vigyázó szemetek Moszkvára vessétek...avagy Kádár és a német kancellárok

Előzmények

A szó szoros értelmében évezredes alapokon nyugvó magyar–német viszony olyan sokszálú és robusztus volt, hogy még a huszadik század szörnyűségei, az együtt vesztett háború, az európai kontinens politikai kettészakadása sem tudta alapjaiban megrendíteni. A hatvanas évek elejére a magyar–NSZK kereskedelmi forgalom volumene olyan mértékben növekedett, hogy néhány hónappal a „magyar kérdés”-nek az ENSZ-napirendről történő levétele, és az 1956-os „bűnökre” kihirdetett általános amnesztia után 1963. november 10-én aláírták a magyar–NSZK kereskedelmi megállapodást, amelynek értelmében aztán a következő évben megnyitották a frankfurti magyar és a budapesti NSZK kereskedelmi képviselőket. A továbblépésre elvi lehetőséget nyitott a kormányzati erővé előlépett nyugatnémet szociáldemokraták új „keleti politikája”, melynek értelmében Bonn részéről a német újraegyesítés nem volt többé előfeltétele annak, hogy normális államközi kapcsolatok jöjjenek létre Európa keleti felével. Ennek értelmében vette fel a diplomáciai kapcsolatokat Bonn és Bukarest 1967-ben, s vetette fel ugyanennek az évnek a januárjában budapesti tárgyalásai során a nyugatnémet külügyi államtitkár a diplomáciai kapcsolatok felvételének a kérdését. Erre azonban a feltételek nem értek meg, elsősorban azért, mert a nyugatnémet kérdéskomplexum olyan mértékben képezte a két szuperhatalom Európa politikájának a részét, hogy a magyar–nyugatnémet diplomáciai kapcsolatok tekintetében önálló lépést nem tehetett a hol hosszabb, hol rövidebb járszalagra eresztett kádári diplomácia. A lehetőségeket jól körülhatárolta a Varsói Szerződés (VSZ) külügyminisztereinek 1967. február 8. és 10. között Varsóban lezajlott konzultatív találkozója, amely leszögezte, hogy a diplomáciai kapcsolatok csak akkor lehetségesek, amikor a nyugatnémet kormány tetteivel bizonyítja, hogy új politikát követ. A szovjet nézőpontból, meglehetősen arroganciával megfogalmazott állásfoglalást az esetleges félreértések elkerülése végett pontosította az európai kommunista és munkáspártok ugyanebben az évben megtartott Karlovy Vary-i találkozója. Ennek résztvevői leszögezték, hogy a diplomáciai kapcsolatok felvételéről akkor lehet szó, amikor az NSZK lemond a német nép egyedüli képviselőjének igényéről, visszautasítja az atomfegyver birtoklásának minden formáját, elismeri, hogy két szuverén német állam létezik, elismeri a háború után kialakult európai határok véglegességét, elismeri Nyugat-Berlin önálló státútumát, és végül a müncheni szerződés érvénytelenségét. Az ügyben Kádár János is megszólalt a konferencián és kijelentette, hogy tényleges előrehaladásra csak akkor van mód, amikor a nyugatnémet kormány meggyőzően szakít a revansista követelésekkel, félreérthetetlenül lemond az által „kiagyalt” és minden valóságot nélkülöző egyedüli képviselő jogáról.¹

Arról persze mindenki mélyen hallgatott, hogy addig, amíg Moszkva nem rendezi ügyeit Bonn-nal, szó nem lehet a szövetségeseinek esetleges lépéseiről a diplomáciai kapcsolatok felvétele felé. Mivel ez utóbbit mindenki (Bonn is) megértette, a diplomáciai kapcsolatok felvételnek kérdése lekerült napirendről.²

---

¹ Kiss J. László: *Az első államközi megállapodástól a diplomáciai kapcsolatok felvételéig...* In *Külpolitika*, 1976/3

² Ráadásul közbejött az 1968. évi „prágai tavasz” és vele szemben a Varsói Szerződés katonai beavatkozása.

Willy Brandt kancellársága (1969-től) a legfontosabb kérdésekben áttörést eredményezett, mivel a nyugatnémet fél elismerte a két német állam létét, csatlakozott az atomsorompó egyezményhez, késznek mutatkozott arra, hogy a kelet-európai szocialista országokkal minden nyitott kérdést megvitasson, és lemondott a Hallstein-doktrína alkalmazásáról. 1969 decemberében meg is indultak a szovjet–nyugatnémet tárgyalások, s ezek eredményeképpen 1970. augusztus 12-én aláírták a szovjet–NSZK szerződést, amely kimondta az erőszakról való lemondás elvét, az Odera–Neisse-határ elismerését, valamint azt, hogy a szovjet–NSZK szerződés és az NSZK, valamint a szocialista országok szerződése együttes egészet alkotnak. Az NSZK kötelezte magát, hogy nemzetközi jogi érvényű megállapodást köt az NDK-val, ezeken túl a müncheni egyezmény érvénytelenségéről megállapodást ért el a Prágával, és a Szovjetunióval együtt síkra szállt az európai biztonságért.

Rögös út

Miután Moszkva lényegében valamennyi célkitűzését elérte, megindulhatott a magyar–nyugatnémet kapcsolatok normalizálásának folyamata, amelynek első lépéseként a magyar kártalanítási igények egy részének Bonn helyt adott. További fontos fejlemény volt, hogy 1972 őszén parafálták az NSZK és az NDK közötti alapszerződést, amely Kádár számára azt jelentette, hogy „megjavultak és érlelődnek a feltételei hazánk és a Német Szövetségi Köztársaság közötti államközi kapcsolatok rendezésének, így a diplomáciai kapcsolatok felvételének (a feltételei) is.”³ Ennek megfelelően az MSZMP Politikai Bizottsága (PB) napirendjére tűzte a magyar–nyugatnémet diplomáciai kapcsolatok kérdését, és hangsúlyosan leszögezte, hogy a jövőben is a VSZ egyeztetett álláspontja a mérvadó, és „amikor csehszlovák és NSZK megegyezés jön létre a müncheni szerződés tekintetében, a szövetséges szocialista országokkal való konzultáció után vegyük fel a diplomáciai kapcsolatokat”. Az erre vonatkozó dokumentumnak tartalmaznia kellett azoknak a megállapodásoknak az elemeit, melyek a szovjet–NSZK és a lengyel–NSZK szerződésekben szerepeltek.⁴ Az 1973 augusztusában megindult a magyar–nyugatnémet diplomáciai kapcsolatok felvételét előkészítő szakértői tárgyalások lelassultak, és csak akkor indulhattak újra, mikor a Moszkvában tárgyaló szovjet és nyugatnémet fél megállapodott a nyugat-berlinieknek nyújtandó jogsegély kérdésében, amely jogsegély nyújtását Bonn magának vindikálta. Végül 1973. december 21-én a magyar–nyugatnémet diplomáciai kapcsolatok nagykövetségi szinten megkötöttek.

A diplomáciai kapcsolatok felvételét követően természetes igényként jelent meg, hogy a kétoldalú politikai viszony is tükrözze azt aényt, hogy az NSZK a fejlett tőkés országok közül Magyarország egyes számú gazdasági partnere, amit jól mutatott a milliárd márkás nagyságrendet elérő forgalom a két ország között. Igen hamar, már 1974 elején megindultak a legfelső szintű találkozókat lehetőségére irányuló tapogatózások, s e tekintetben Bonn volt a kezdeményező, mikor is a januárban Budapesten járt külügyi államtitkár felvetette Kádár János bonni látogatásának a kérdését. A magyar fél azzal tért ki a kezdeményezés elől, hogy először az NSZK kancellárja látogasson Magyarországra, amit egyébként még 1975-re sem látott reálisnak.⁵ A német szondírozásról természetesen tájékoztatást kapott Prága és Moszkva, az NDK vezetésével együtt. Ez annál is inkább indokolt volt, mivel szándékos (?) bonni indiszkréciónak a *Kölner Stadt-Anzeiger* 1974. február 4-i száma már arról cikkezett, hogy „az ősszel esedékes Kádár János magyar pártvezetőnek a bonni látogatása” (...) „Schmidt kancellár valószínűleg 1976 tavaszán utazik Magyarországra.” Bár az enyhülés, a

³ *Népszabadság*, 1972. december 1.

⁴ MOL M-KS 288. f. 5./602 ö.e.

⁵ Magyar Külügyminisztérium Levéltára „Kádár János látogatása az NSZK-ban. 1977. július 4–7.” 0035/D. I. k. 2. p.

helsinkai konferencia jó európai légkört teremtő előkészületei, a nyugatnémet keleti politika és annak szovjet fogadtatása kétségkívül kedvező perspektívákat jelzett Bonn és Budapest számára, arról természetesen szó sem lehetett, hogy Kádár „előrerohanjon”, és megelőzze a Kreml stratégiája szempontjából Magyarországnál nagyságrendekkel fontosabb Csehszlovákia vagy Lengyelország vezetőit a Bonn felé vezető úton. Kádár egyébként erre más relációkban is gondosan ügyelt, ami meg is felelt „fontolva haladó” külpolitikai stílusának. Így aztán az esetleges bonni látogatásával kapcsolatban a moszkvai, prágai, a nem szocialista európai fővárosokban szolgáló, és a washingtoni, ottawai nagykövet arra kapott felhatalmazást, hogy nem hivatalos személyeknek, újságíróknak elmondhatja, „kölsönös erőfeszítések történnek a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére, ennek keretében, mint más viszonylatokban is felmerül a magas szintű látogatások kérdése. Végleges egyeztetés ebben a kérdésben nem történt.”⁶

1975 nyarán a bonni külügyi államtitkár ismét Budapestre látogatott és átadta Helmut Schmidt kancellár Kádárnak szóló írásos meghívását, amelyben a látogatás időpontjául 1976 elejét ajánlotta. Kádár a meghívást elfogadta azzal, hogy reményét fejezte ki, még Helsinkiben is találkozhatnak a konferencia záróokmányának ünnepélyes aláírása alkalmával. Erre a találkozóra sor is került 1975. július 30-án. A lezajlott megbeszélésen a kancellár hangot adott abbéli véleményének, hogy Kádár bonni látogatása komoly segítséget jelentene az NSZK kormánya számára a keleti politika folytonosságának a biztosításához és az ellenzék elleni harchoz.⁷ Bonn ennek megfelelően azt javasolta, hogy a látogatásra a Bundestag-választások előtt fél évvel kerüljön sor. Budapesten a párt Politikai Bizottsága végül is 1976. április második felét jelölte ki időpontként. A látogatás céljaként a Külügyminisztérium előterjesztése azt határozta meg, hogy a Kádár keresse a lehetőségeket a kétoldalú kapcsolatok fejlesztésére, és folytasson eszmecserét a legfontosabb nemzetközi kérdésekről. A „külügy” kiemelte, hogy a látogatás célja nem lehet a konkrét problémák megvitatása, „inkább a hatékony együttműködéshez szükséges légkör megteremtésére összpontosítsunk, amely hosszabb távra megalapozza a kétoldalú kapcsolatok kiegyensúlyozottabb fejlődését és elősegíti a konkrét célok elérését is.”⁸ A döntést mindenképpen megkönnyítette, hogy ekkora már egyrészt Leonyid Brezsnyev bonni látogatása megtörtént (1973-ban), a bolgár pártvezető, Todor Zsivkov látogatása 1975-re, a csehszlovák Gustav Husak és a lengyel Edward Gierek látogatása 1976-ra volt kitűzve.

Kádár bonni útja elé azonban váratlan akadályok gördültek. A külügyminiszter arról jelentett az MSZMP Központi Bizottsága (KB) külügyi titkárának,⁹ hogy az 1975 novembere óta eltelt közel négy hónap alatt nyugatnémet részről nem tértek vissza Kádár látogatásának konkrét időpontjára, és a nyugatnémet külügyminiszter (aki a koalícióban résztvevő szabaddemokrata párt vezetője volt és alkancellár) magyarországi látogatását illetően is csak halogató válaszokat adtak. A kétségkívül kellemetlen fejleményből a külügyminiszter azt a következtetést vonta le, hogy vagy csökkent az érdeklődés a legmagasabb szintű találkozó iránt, vagy a nyugatnémet belpolitikai helyzet valóban olyan súlyos a kormány számára, hogy a kancellár nem látja célszerűnek a találkozót. A külügyminiszter azt sem tartotta kizárhatónak, hogy Genscher külügyminiszter tudatosan akadályozza, hogy Kádár bonni látogatásával választási segítséget kapjon a SPD.¹⁰ A külügyminiszter azt is lehetségesnek tartotta, hogy Schmidt és Genscher a nyugatnémet–lengyel szerződéssel kapcsolatos

---

⁶ Uo. (Bár 1974-ben a szövetségi elnök, Walter Scheel Budapesten járt.)

⁷ Uo. 14. p. (A külügyminiszter javaslata a KB külügyi titkárának)

⁸ Uo. 23. p. (A külügyminiszter előterjesztése a PB számára.)

⁹ Uo. 26. p.

¹⁰ Ekkorra ugyanis a kommunista és munkáspártok 1969-es moszkvai találkozásának határozata értelmében (kapcsolatépítés és fejlesztés minden antiimperialista erővel és szervezettel) gőzerővel folyt az MSZMP kapcsolatainak a normalizálása az addig kiátkozott nyugati „szocdemekkel”.

ratifikációs eljárást várja, s annak lezárulása után, a közlejövőben jelentkeznek a Kádár és a Genscher látogatásának időpontja ügyében. Az ügy jelentőségére való tekintettel a külügyminiszter azt javasolta, hogy a Külügyminisztérium illetékes vezetője keresse be a budapesti nyugatnémet nagykövetet, és a bonni magyar nagykövet keresse fel a nyugatnémet külügyi államtitkárt, és a két találkozó során magyar részről fejtsék ki, hogy az elmúlt négy hónap során konkrét menetrend nem alakult ki Kádár illetve Genscher látogatásával kapcsolatban, pedig a két ország diplomáciája között az érintkezés folyamatos. A magyar fél úgy látja, hogy Schmidt kancellárnak és Genscher külügyminiszternek gondjai vannak a két látogatás időpontja meghatározásával. A magyar fél sürgős választ várva azt kérdezte, hogy nem tartanák-e célszerűnek Kádár bonni látogatásának későbbre halasztását? Ugyanakkor hozzáfűzték, hogy a megfelelő előkészítés szempontjából elengedhetetlen, hogy Genscher látogatása előzze meg a bonni utat. A területi főosztály feljegyzése szerint a fenti javaslatot a bonni nagykövet 1976. március 17-én közölte a nyugatnémet külügyi államtitkárral, akit nem ért váratlanul a felvetés, felkészült a válaszra, és elmondta, hogy a belpolitikai helyzet alakulásából eredő terhek következtében kénytelenek javasolni Kádár bonni látogatásának a választások (1976. október 30.) utáni időpontra halasztását. Másrészt Genscher azt üzentte a magyar kollégájának, hogy szeretne 1976 júniusa előtt eleget tenni meghívásának, időpontjavaslatot pedig később tesz. Az államtitkár hosszan méltatta a magyar fél megértését helyzetük iránt.¹¹

A nyugatnémet választ elemezve a magyar Külügyminisztérium német ügyeket referáló szakértői azt a következtetésre jutottak, hogy a nyugatnémet fél már előzetesen a látogatás elhalasztását kérő álláspontra jutott. Helyes volt a magyar diplomáciai demars, mivel megkönnyítette a nyugatnémet válaszadást, és ez a magyar fél számára politikailag kedvezőbb helyzetet teremtett, mintha megvárta volna a halasztó ajánlatot. A nyugatnémet döntés oka a belpolitikai helyzet megváltozásában keresendő. A kormány újra értékelte a választási esélyeket és úgy döntött, hogy a választásokig Gierke és Brezsnyev látogatására összpontosít. Feltehetően abból indultak ki, hogy Kádár látogatása a jelenlegi belpolitikai helyzetben nem jelentene további választási támogatást és bizonyos értelemben támadási felületet nyújtana az ellenzéki propaganda számára. Ugyanakkor Kádár útjának az elhalasztása azzal a hátránnyal járt az elemzők szerint, hogy a választások után egy ilyen látogatást a kancellár már lényegében kisebb mértékben értékeli majd a jelenlegi kormánykoalíciónak nyújtandó politikai segítségként, győzelmük esetén azzal is számolni kell, hogy magabiztosabb pozícióból tárgyalnak külföldi partnereikkel. A halasztás viszont azzal az előnnyel jár, hogy a választásokat követően előreláthatólag nyugodtabb belpolitikai helyzetben lesz az új kormány, hosszabb távra lehet felmérni a nyugatnémet szándékot az együttműködés különböző területein. Erre a választások előtt kisebb lett volna az esély. Mivel a látogatás halasztódik, felmerül a kérdés, szükség van-e valamilyen közbeeső akcióra a gazdasági, pénzügyi kérdésekben.¹²

A Kádár-látogatás időpontját végül többfordulós ajánlattevések után a két fél 1977. július 4–7-re tűzte ki – a látogatással összefüggésben Willy Brandt a nála járt magyar nagykövetnek megjegyezte, hogy „Véleménye szerint a közelgő látogatás nagy szolgálatot tesz az enyhülés politikájának”.¹³ Az időpont előtt aztán lezajlott Zsivkov és Gierke bonni útja, és Kádár is letudta római és vatikáni látogatását – ettől függetlenül a külügy illetékes területi főosztálya által a látogatásra készített koncepció leszögezte, hogy „nem ez az első, de ez a legfontosabb látogatás, amelyet Kádár elvtárs fejlett tőkés országban tesz.”¹⁴

---

¹¹ 0035/D. I. k. 30. p.

¹² Uo. 30. p. (Az illetékes területi főosztály feljegyzése a miniszternek)

¹³ MOL XIX-J-1-j 96.doboz, 109-1, 00188/44

¹⁴ MOL XIX-J-1-j 96.doboz, 109-1, 00188/16

Ez a megállapítás megfelelt a valóságnak, mivel a magyar vezetés – elsősorban politikai okok miatt – olyan gazdaságfejlesztő stratégiát állított fel a hetvenes évek második felére, melynek a középpontjában a világpiachoz történő alkalmazkodás, a gazdasági növekedés, a szerkezetváltás, és ezek révén a rendszer legitimitása alapjául szolgáló folyamatos életszínvonal emelés állt. A stratégia óriási pénzüsszegeket igényelt, és ezt a tőkét az akkor (itt nem tárgyalandó okok miatt) „könnyű pénzeztől” zsúfolt nemzetközi és nyugatnémet tőkepiacon lehetett biztosítani.¹⁵ A dolog úgy állt, hogy az MSZMP gazdaságpolitikai irányváltásának megvalósítása egész egyszerűen nem volt elképzelhető a masszív nyugatnémet hitel-jelenlét, az NSZK-ból származó import és a magyar export számára létfontosságú nyugatnémet piac nélkül. (Más kérdés, hogy az új vonal olyan adósságcsapda irányába terelte az országot, amely végül lényeges, de nem kizárólagos szerepet játszott a rezsim összeomlásában.) E tekintetben igen határozottan fogalmazott a számottevő befolyással rendelkező Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Bizottsága Kádár tárgyalási dossziéjához készített elemzésében. Leszögezte, hogy „Közös cél a mindkét-irányú forgalom növelése mellett megtalálni az árucere harmonikusabb és stabilabb fejlődésének az útjait. Ez kivitelünk fokozottabb bővítését és szerkezetének további javítását feltételezi. Ebben erőteljesen támaszkodni kívánunk a nyugatnémet cégekkel való együttműködésre. Értékes a kooperációs kapcsolatok eddigi fejlődése, mindkét részről fennáll az érdeklődés. A magyar vállalatoknál elősegítették a műszaki színvonal növelését, a piaci versenyképesség és az export fokozását. A nyugatnémet vállalatok stabil piacot szereztek Magyarországon és rajtuk keresztül a szocialista országok és más országok piacain. (...) Több olyan projekt van, melyben kedvező műszaki feltételek és kereskedelmi feltételek (finanszírozás, visszavásárlás) esetén potenciális partner lehetnek a németek. Recski rézkombinát, élelmiszeripar, vegyipar gépipar számos területe. (...) előtérbe helyezzük a gyártási együttműködést, a nagy volumenű, exportunkat jelentősen növelő kooperációkat nagy nyugatnémet cégekkel. Ezek stabilizáló tényezőt jelenthetnek.” Az elemzés készítői hozzáfűzték, hogy a vagyoni jogi és kártalanítási ügyek nem lezártak, mivel Bonn nem hajlandó e kérdésekről tárgyalni, éppen ezért a magyar félnek keresni kell a lehetőséget a kártalanítási ügyek hitellel történő kiváltására.¹⁶

Lényegében hasonló következtetésre jutottak a Külügyminisztérium szakértői is a PB számára készített előterjesztésükben, kiemelve, hogy az NSZK nemzetközi súlya az elmúlt években növekedett, megerősödése folytán a Közös Piac tagállamainak a fő hitelezőjévé vált. Ezzel párhuzamosan nőtt politikai és katonai súlya, és egyre inkább magának tudhatja a vezető szerepet Nyugat-Európában. Egy esetleges, 1980-ban bekövetkező kormányváltást követően is a legfontosabb tőkés partnerünk maradna az NSZK. Jól mutatta a magyar diplomácia zsákban futási kényszerét annak a leszögezése, hogy „Az egyezményes viszonyunk fejlesztése csak fokozatos lehet, azzal párhuzamosan, ahogy a NSZK a Szovjetunióval és az NDK-val rendezi a különböző egyezményekkel kapcsolatos problémákat.”¹⁷ A Kádár-látogatásról formailag döntő PB-határozat az előkészítő szakértői elemzésekben foglaltaknak megfelelően foglalt állást, hozzáfűzve, hogy az egyoldalú gazdasági orientáció elkerülése céljából az NSZK mellett más közös piaci és azon kívüli fejlett tőkés országgal is fejleszteni szükséges a kapcsolatokat. Igen jól mutatta a gazdaságpolitikai korrekciós szándék tökéhségét az, hogy a PB úgy döntött, le kell venni a vagyoni jogi és kártalanítási kérdéseket napirendről, mint jogi vitát, és törekedni kell arra, hogy „érdekeinket közvetve érvényesítsük. E gesztus ellentételeként igyekezzünk számunkra kedvező gazdasági megállapodásokat elérni (hosszúlejáratú hitelek stb.)”.¹⁸ Ennek megfelelően a kérdést Kádár is szóba hozta, mikor elutazása előtt – a szokásoknak megfelelően – fogadta a budapesti nyugatnémet nagykövetet.

---

¹⁵ Az NSZK a közös piaci tagországok egyes számú hitelezője is volt.

¹⁶ 0035/D. I. kötet. 233. p.

¹⁷ Uo. 77. p.

¹⁸ Uo. 92. p.

A kb. harminc perces beszélgetés során Kádár a kétoldalú kapcsolatokat rendezettnék minősítette és kijelentette, hogy Magyarország a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal folytatott együttműködés mellett érdekelt a fejlett tőkés országokkal való gyümölcsöző együttműködésben. A restitúciós kérdéseket illetően Kádár azt ajánlotta, hogy az azokról folytatott véleménycsere ne legyen süketek párbeszéde. A probléma kerüljön le napirendről úgy, hogy az NSZK bizonyos összegű hitelkezdvényt biztosítsa Magyarországnak hosszú lejáratra. Egy ilyen hitelnyújtás a fenti kérdéstől függetlenül a gazdasági együttműködés kapcsán is felmerülhet.¹⁹

Kádár Bonnban

Kádár dagadó vitorlákkal érkezett Bonnba, ismertsége és elismertsége a zenitjén állt. Alighanem igaza volt a budapesti brit nagykövetség Foreign Office számára küldött értékelésének, mely szerint külpolitikai vonatkozásban Magyarország „nemzetközi tekintélye talán soha nem volt olyan magas szinten, mint 1976-ban”.²⁰ Maga Kádár is a hízelgőnél hízelgőbb *epitheton ornans*-okat kapta (amiket magyar környezetben tilos volt használni a másutt azonban gyakorolt „személyi kultusz” okán, s amely jelzőket viszont Kádár Nyugaton szemrebbenés nélkül tudomásul vette) – és nemcsak az NSZK-ban. Bonni látogatása előtt Willy Brandt „nagy tisztelettel és elismeréssel beszélt Kádár Jánosról, és az a véleménye, hogy Kádár János a XX. század kimagasló politikusai és vezető egyéniségei közé tartozik, s úgy a nyugati világban, mint a szocialista országokban nagy népszerűségnek örvend. A maga részéről úgy az enyhülési politika, mint a pártközi kapcsolatok elmélyítése érdekében nagy jelentőségűnek tartja a Kádár Jánossal való találkozást, és nagyon örül, hogy személyesen is alkalma lesz megismerkedni vele.”²¹ Kádár bonni tárgyalásai plenáris ülésén Schmidt kancellár egyenesen arról beszélt, hogy soha ilyen korlátlanul barátián nem fogadtak nyugatnémet újságírók kelet-európai vezető politikai személyiséget, mivel nagy tisztelet övezi a Kádár vezetése alatt az elmúlt húsz évben elért eredményeket. „Az a körütekintés és mértéktartás, amellyel külpolitikájukat, de belső fejlődésüket is alakították, nemcsak az NSZK-ban, hanem más nyugati országban is elismerésre talált.”²² A kancellár később sem fukarkodott az elismerésekkel hangsúlyozva, hogy milyen nagy tiszteletet érez Kádár és az ő „23 éves politikai tevékenysége” iránt.²³ Az ilyen és ehhez hasonló megállapítások Kádár számára természetesen visszaigazolták az 1956 novembere óta folytatott politikája egészének a helyességét – ideértve a „munkáshatalom védelmében” végrehajtott megtorlásokat is.

Kádár megítélésének a nyugati világban viharos gyorsasággal történt változása mögött „az amerikai külpolitika Kelet-Európa-felfogása fokozatos és mélyreható” változása is állt, amely változás lényege a hetvenes évek elejére a szovjet birodalom kelet-európai szövetségeseinek lassú demokratizálódásának és az óvatos függetlenedésének elérése volt. „Az Egyesült Államok el akarta érni, hogy a vasfüggöny mögött országokban javuljon az emberi jogok helyzete, és bővüljenek kapcsolataik a nyugati világgal, illetve azt, hogy területüket a Szovjetunió ne használhassa fel a Nyugattal szembeni ellenségeskedések során. Mindez nagyon messze került a felszabadítástól.”²⁴ Az új amerikai stratégiai koncepcióba nagyon jól illeszkedett a kádári politika, amely nagyobb kilengések nélkül, kiszámítható kerékvágásban

---

¹⁹ MOL XIX-J-1-j 96. doboz 109-1 00188/42 (KüM tolmács-feljegyzés.)

²⁰ MOL XIX-J-1-j 96.doboz.109-1, 00188

²¹ MOL XIX-J-1-j 96.doboz.109-1, 00188/22

²² Magyar Külügyminisztérium Levéltára „Kádár János látogatása az NSZK-ban – 1977. július 4-7. 0035/D. II.köt. p.303. (A plenáris ülésről készített szó szerinti jegyzőkönyv.)

²³ MOL XIX-J-1-j 98. doboz. 109-1, 00504/28 (Kádár-Schmidt négy szemközti megbeszélésének szó szerinti jegyzőkönyve.)

²⁴ Borhi László: *Egy amerikai diplomata beszélgetései 1978-ban...* in *Múltunk*, 2009.1. sz. 65. p.

haladt a nyugati világgal való kapcsolatbővítés útján. Sőt, amerikai részről egyenesen megfogalmazták azt az igényt is, hogy „Kádár felhasználhatná befolyását annak érdekében, hogy elősegítse (a szovjet–amerikai viszony néhány vonatkozásának) a helyes irányba történő elmozdulását (...)”²⁵ Őnök a szovjetek hűséges szövetségesei (...) ugyanakkor kiépítettek kapcsolatokat a Nyugattal is, és ennek következtében képesek konstruktív befolyást gyakorolni.”²⁶ Ezen túlmenően Kádár a békés egymás mellett élés és az enyhülés elkötelezett híve volt, amely két alapelvhez a kelet-nyugati kapcsolatokat, a szovjet–amerikai viszony ingamozgásai közepette is ragaszkodott –, s e ragaszkodásának hangot is adott nyugati politikusokkal folytatott tárgyalásai során.

Az a tény, hogy Kádár kétség kívül „szalonképes” volt Nyugaton – különösen Helsinki után –, és hogy vele Nyugaton is érthető nyelven lehetett tárgyalni, pozícióit nyilván erősítette nemcsak a hazai közegben, hanem – mértékkel – Moszkvában is. Kádárban persze nem éltek illúziók sem a nyugatiakkal, sem pedig a szovjetekkel kapcsolatban. Nyugati partnereit „imperialistáknak” tekintette, akik a szocialista országokkal fenntartott kapcsolataikban a saját érdekeik érvényesítésére törekszenek (amit egyébként Kádár természetesnek tartott). A szovjeteket illetően pedig az emlékezetes, 1980. január 29-i PB-ülésen tett kirohanása²⁷ lebentette fel a fátylat a szovjet vezetést (de nem a rendszert) illető valódi véleményéről. Nyugati elfogadottságához alapvetően járult hozzá az is, hogy jó taktikusként ottani tárgyalásai, sajtókonferenciái során időről-időre kilépett abból a chiliasztikus, virtuális valóságból, amit a munkásmozgalom bolsevik szárnya teremtett, és amiben testet öltöttek a hatalmon lévő kommunista pártok kapcsolatai. Ez volt Kádár realizmusa, mint ahogy azt is eléggé „földhöz ragadt” módon túlzásként értékelte, hogy a Nyugat azt képzeli róla, befolyásolhatja a szovjet politikát. Mindenesetre Kádár nyugati vezetők körében kialakult imázsát jellemzi, hogy a Schmidt kancellár tiszteletére adott díszvacsorán a kancellár azzal fordult hozzá, hogy hamarosan az Egyesült Államokba utazik, ahol Carter elnöknek beszámol a Kádárral folytatott megbeszélésein szerzett kedvező benyomásairól, s mivel a Carterral folytatott beszélgetésen valószínűleg felmerül Kádár amerikai meghívásának kérdése, ő – Schmidt – mit válaszolhat erre az amerikai felvetésre? Az esetleges meghívást elvben elfogadná – volt Kádár válasza.²⁸ (A látogatás után egy héttel a külügyminisztérium illetékes miniszterhelyettese az akkori szokásoknak megfelelően tájékoztatta a budapesti szovjet nagykövetség első beosztottját, aki megkérdezte, hogy nem került-e szóba Kádár washingtoni látogatása. Az epizód jól illusztrálja Moszkva kereszt-ellenőrzéses módszerét – s mutatja a kádári diplomácia mozgásterének szűkösségét.)²⁹

Ettől függetlenül Kádár és Schmidt négy szemközti tárgyalásáról készült feljegyzés³⁰ arról árulkodik, hogy a kor legfontosabb nemzetközi kérdéseinek áttekintése során nyugatnémet részről Kádárt úgy kezelték, mintha legalábbis egy közép-európai középhatalom vezetője lett

---

²⁵ Kádár a „közvetítéssel” kapcsolatban később a PB-ben elmondta, hogy „abban bizonyos túlzás van. Bizonyos mértékig próbálunk hatni a szovjet elvtársakra. Bizonyos esetekben van értelme. Ezt kell folytatni a jövőben is. Néha azt mondják: jó, megvizsgáljuk a dolgot, néha nem mondanak semmit.” MOL M-KS 288.f.5/780ö.e.

²⁶ Borhi i.m.

²⁷ MOL M-KS 288.f.5/791 ö.e. (A szovjetek nyugati kapcsolatok befagyasztására irányuló kérését vonakodva fogadó PB-tagoknak rámutatott, hogy „a mi kis tetű életünkkel, meg országunkkal” Moszkva egyáltalán nem fog udvariaskodni a „kérés” elutasítása esetén. Békés Csaba: *Magyar külpolitika a szovjet szövetségi rendszerben, 1968–1989* in: *Magyar külpolitika a XX. században*. Budapest, 2004. Zrínyi Könyvkiadó, 133. p.)

²⁸ Magyar Külügyminisztérium Levéltára „Kádár János látogatása az NSZK-ban – 1977. július 4–7.” 0035/D. II.köt. p.337. (A Kádárnak ez alkalommal alkalmilag tolmácsoló külügyminiszter feljegyzése).

²⁹ Uo. 430. p.

³⁰ Uo. 303. p.

volna. Sőt, miután a kancellár kijelentette, hogy Magyarországgal jobbak a kapcsolataik, mint a másik német állammal, egyenesen arra kérte Kádárt, jelezze az NDK vezetésének, hogy Bonn a két Németország kapcsolataiban már túl sokat engedett, és elérte a tűrési határt. Kádár igen elismerő szavakkal méltatta az NSZK politikáját, különösen a keleti szerződések jelentőségét hangsúlyozta, s ezzel párhuzamosan fegyelmestül kiemelte Moszkvának és Brezsnyevnek az enyhülési politikában játszott szerepét. Az olyan nagy jelentőségű globális stratégiai kérdések tárgyalása elől azonban kitért, mint az energia-, a nyersanyag- és olajárak, az Észak–Dél kapcsolatok problematikája, arra viszont ígéretet tett, hogy az ezekkel összefüggő német álláspontot Brezsnyevnek megemlíti, – amit meg is tett. A plenáris ülésen aztán Kádár egészen a lehetőségek határáig ment, kijelentve, hogy igen elégedett a tárgyalások eddigi menetével, mivel ismét nyilvánvalóvá vált, hogy lehetséges egyetértésre jutni a különböző társadalmi berendezkedésű országok között, és egy irányban dolgozni a nagy nemzetközi kérdéseket illetően. Kijelentette, hogy a vártnál több kérdésben hasonló a két fél véleménye, és egyenesen rendszeres konzultációs rendszer kialakítására tett javaslatot.

Az enyhülés, a békés egymás mellett élés és a béke iránti elkötelezettség kölcsönös hangoztatásán túl sokkal fontosabb volt Kádár bonni látogatásának a gazdasági fejezete. A tárgyalások légkörét Kádár nyíltan és racionálisnak minősítette, ami lehetőséget adott számára, hogy a gazdasági kapcsolatok kérdését többé-kevésbé a realitásoknak megfelelően vesse fel. Kardinális problémaként a nyersanyag és energia biztosítását jelölte meg. Hangsúlyozta a gazdasági kapcsolatok minden irányú építését, s kijelentette, hogy a fejlett nyugati országok közül a legfontosabb partner az NSZK. Kádár a plenáris ülésen lényegében felvázolta a következő néhány évre kidolgozott gazdaságpolitikai stratégia fő vonásait azzal, hogy a fizetési mérleg egyensúlyának a helyreállítása az egyik legfontosabb cél. Azt kérte, hogy nyugatnémet részről növeljék a magyar export lehetőségét. Keresni kell a gazdasági kapcsolatok magasabb rendű formáját, nevezetesen a kooperációkat és a harmadik piaci együttműködést. Magyar részről támogatást kapnak a nagy volumenű kooperációk, amelyek esetleg az értékesítésre is kiterjednek. Schmidt nem zárkózott el Kádár felvetései elől, Bonn fontosnak tartja kereskedelmi kapcsolatait diverzifikálását, a gazdasági kapcsolatok fejlesztését Magyarországgal – mondta. Eddigi tapasztalataik jók, s lehetőségeik keretén belül törekszenek a német–magyar áru- és szolgáltatás-csere növelésére, a döntő szó a piacé – fűzte hozzá. Magyarország továbbra is pozitív megítélést élvez hitelképessége vonatkozásában – hangzott el, ami Kádár számára valószínűleg a legfontosabb megjegyzés volt.

Kádár találkozója Otto Wolf von Amerongennel, a Német Gazdaság Keleti Bizottságnak elnökével s a nyugatnémet gazdasági élet képviselőivel jelentőségében messze meghaladta a plenáris ülés fontosságát, mégpedig azért, mert ez alkalommal már kendőzetlenül kellett beszélni a valóságról, illetőleg arról, hogy a magyar gazdaságnak a nyugatiba történő integrálódásának a mértéke a kérdés, ami ugyanakkor súlyos, politikai természetű vonatkozásokat is felvetett. Kádár kifejtette, hogy a magyar gazdaság jelenlegi adottsága a nyersanyag és energia szegénység, a másik oldalról pedig a dinamikusan fejlődő ipar, amelyek szükségessé teszik a külkereskedelem állandó fejlesztését. Az elmúlt időben 1,5%-kal nőtt a külkereskedelmi forgalom, ideértve a fejlett nyugati ipari országokat is. A jövőben is ez a terv. A magyar vállalatok az 1968-ban bevezetett új irányítási rendszer előnyei között nagyobb önállósággal rendelkeznek, anyagilag is érdekeltek a külkereskedelmi kapcsolatok fejlesztésében. A magyar–NSZK kapcsolatokban is számos eredmény van, a magyar fél keresi az együttműködés fejlettebb formáit, a számos kis és középvállalat mellett szeretne nagyobb volumenű üzleteket létrehozni nyugati cégekkel. Keresi a harmadik piaci együttműködés lehetőségeit, és a magyar törvények a közös vállalatok lehetőségét is biztosítják. Az NSZK kormánya egyetért a magyar törekvésekkel – jegyezte meg.³¹

---

³¹ Uo. 0035/D II. köt. 332. p.

Kádár kitért a „szocialista országok eladósodásával kapcsolatos híresztelésekre”. Azt mondta, tény, hogy az utóbbi időben bizonyos adósság jelentkezett nemcsak a szocialista országok összességénél, hanem Magyarországon is. Számszerű értékelésbe nem akart belemenni, de egyes híresztelésekben jelentős túlzások is vannak – mondta. A hitelkapcsolatok a gazdasági élet szerves részét képezik, különösen a nagyberendezések vásárlásánál. Budapest is, hasonlóan a Szovjetunióhoz, rendkívül nagy gonddal ügyel fizetési kötelezettségeink mindenkor betartására. Ennek alapján Magyarországot pénzügyi partnerei az első osztályú adósok sorában tartják nyilván. Ezt a pozíciót nemcsak megtartani, de erősíteni kívánja Magyarország. A kormány fogyasztási célra hitelt soha fel nem vett, még baráti országtól sem. A felvett hitelek a termelés bővítését, korszerűsítését szolgálják, a létező gazdasági kapcsolatok bővítését. Von Amerongen megköszönte az őszinte és reális tájékoztatást a magyar gazdaság helyzetéről, amit jól ismernek a jelenlévők, mert több évtizedes kapcsolatokat tartanak fenn Magyarországgal. A kereskedelmi kapcsolatok további dinamikus fejlődését fékezi a kiegyensúlyozatlanság, ennek felszámolása közös feladat, igyekeznek segíteni a dinamikusabb magyar export kibontakoztatásában. Az eladósodást illetően nem kifogásolják az eladósodás nagyságrendjét a szakértők, de a nyugati gazdasági körökben bizonyos aggodalmat keltett az adósságállomány növekedésének üteme 1974 után. Magyarországot e szempontból is szinte kivételnek tekintik az évtizedes kiváló pénzügyi kapcsolatok alapján. Külön megnyugtatóra szolgál, hogy az 1974-es törés után a kétoldalú gazdasági kapcsolatokban megindult a kiegyenlítődés folyamata, amelyet a magyar export gyorsabb ütemű fejlődése igazol. A Dresdner Bank elnökségének a tagja a hitelkapcsolatok korrektnek tartotta, nem a híresztelésekből indulnak ki, hanem igen erősen differenciálnak a hitel célja, a fizetési készség szerint. Biztos abban, hogy Magyarország a jövőben is meg tudja oldani exportbázisának bővítéséhez szükséges finanszírozási kérdéseit a nemzetközi pénzpiacokon.³²

A nyugatnémet gazdasági és pénzügyi szereplők óvatosságát még jobban aláhúzta a restitúciós igények kiváltására irányuló magyar szándék teljes kudarca. A kérdés megvitatásával megbízott magyar külkereskedelmi miniszter partnerének elmondta, hogy „jogos igényünket fenntartjuk”, és a kérdés mindkét fél számára elfogadható lezárása érdekében elképélhetőnek látszik az NSZK részéről nyújtandó kedvező hitellel történő megoldás. A lengyel megállapodáshoz hasonló megállapodásra gondol a magyar fél, tárgyalási alapként 1 mrd DM 5 éves türelmi idővel, 25 éves lejárat és évi 2%-os kamat jöhet szóba. Válaszában a német fél aláhúzta, hogy a lengyel hitelnyújtás egyszeri, politikai indítékú, nem tekinthető precedensnek, a döntés politikai síkon született. A német fél közölte, hogy a kancellárt és a külügyminisztert is tájékoztatta szóban, egyeztetés folyt a pénzügy, gazdaságügy, és a kancellári hivatal illetékes részlegeivel. A lengyel típusú hitelnyújtás nem lehetséges, a feltételek meghatározásánál kerülni kell az olyan kérdéseket, melyek parlamenti döntést kívánnak. A németek fontosnak tartották, hogy a restitúció és a hitel kérdése ne legyen összekapcsolva. A magyar kérés köntörfalazás nélküli elutasításának keserűségét az sem oszlatta, hogy lengyel és bolgár mintára a nyugatnémetek javasolta közös nyilatkozatot Kádár és Schmidt aláírta.³³

Mivel Kádár bonni látogatása ismét megmutatta, hogy egy dolog a politikai „virágdobálás” és más dolog a pénzügyi és gazdasági kapcsolatok szikár valósága, Kádár a Politikai Bizottság ülésén meglehetősen visszafogottsággal értékelt az útját. A kérdés fontosságának megfelelően rögtön az elején kitért a restitúciós igények elutasítására, ami kétségkívül őt is érzékenyen érintette. Ezzel szemben elégedetten állapította meg, hogy az ország bonitása rendben van, jó fizetőnek tartják. A nyugatnémetek meg is nevezték azokat a magyar pénzügyi szakembereket, akik az ő számukra garanciát jelentenek. A politikai vonatkozásokról szólva

³² Uo.

³³ U.o. 0035/D II.köt. p. 351 (A magyar külkereskedelmi miniszter jelentése partner tárgyalásáról.)

Kádár értékelte a nyugatnémet enyhülési politikát, s megemlítette, hogy kérték, érzékeltesse a magyarokkal és szövetségeseikkel, hogy Bonn az enyhülés és a béke mellett áll. Hozzáfűzte, hogy minden partner dicsérte a magyarországi viszonyokat azzal, ha az NDK és a többi szocialista ország viszonylatában is ezt mondhatnák. Bonni látogatásának részleges sikere következtetéseként azt a konklúziót vonta le, hogy a relációban „intenzív, alapos munka” szükséges.³⁴

Szovjet kifogások

A történet a PB előtti értékeléssel nem zárult le, mivel Kádárt 1977. július 26-ára Brezsnyev raportra rendelte a Krimbe. A köztük lezajlott beszélgetésről Kádár szóban beszámolt a Politikai Bizottságnak. Brezsnyev lényegében az egész magyar vonalat megkérdőjelezte, általánosságban szólva a „Nyugattól való függés”-ről kijelentette, hogy sok adósság megtakarítható lett volna, ha jobban támaszkodnak a szocialista országok a saját integrációjukra, s mivel több ország hasonló helyzetben van, ez a fajta függés nem folytatható. Azokat az árucikkeket, amiket nem feltétlenül a Nyugattól kell beszerezni, gyártsák a szocialista országok. Ezért a KGST-ben elhatározott integrációs döntésekből hatékony gyakorlatot kell teremteni. Brezsnyev itt lényegében egy olyan fajta szocialista autarchiára hívott fel, amely a magyar adottságokat teljes mértékben figyelmen kívül hagyta, és így elfogadhatatlan volt.³⁵ (Kádár egyébként később – igaz, más összefüggésben –, 1982-es bonni látogatása során ki is fejtette, hogy nem szívesen gondol olyan helyzetre, amelyikben Magyarországot autarchiára kényszerítik.³⁶) A nemzetközi kérdéseket illetően lényegében a szovjet célok követését írta elő a szovjet pártvezető, és az NSZK-val kapcsolatban központi kérdésként határozta meg annak megakadályozását, hogy Bonn nyomást gyakoroljon az NDK-ra. Hozzáfűzte, hogy ismerik Kádár római és bonni útját, nagyra értéklik, és úgy tekintik, hogy a közös ügyet szolgálják.³⁷ Kádár ezt követően részletes tájékoztatást adott NSZK-beli látogatásáról, próbálta felhívni a figyelmet Bonn néhány kedvező álláspontjára nyilván nem sok sikerrel, mivel Brezsnyev reakciója az volt, hogy Carter emberjogi „keresztes hadjárata” (aminek eredményességével kapcsolatban Schmidt kételyeit fejezte ki) az új fegyverkezési verseny beindítását eltakaró szélhámosság.³⁸

A brezsnyevi dorgálásnak az lett az eredménye, hogy Schmidt kancellár budapesti viszontlátogatásával a magyar vezetés taktikusan kivárt, aminek következtében a kancellár csak két évvel később, 1979. szeptember 4–6-án látogatott a magyar fővárosba – miután a többi VSZ-országban már letudta tárgyalásait. A kapcsolatok szűkítését előíró szovjet igényt Kádár ekkor már nem vehette figyelembe...

Schmidt Budapesten

Így a külügyminisztérium által a látogatásra készített koncepció a tárgyalások *politikai céljai* (kiemelés tőlem) között továbbra is az első helyen, mindenekelőtt említette a gazdasági együttműködés továbbfejlesztését, a kölcsönös előnyök, a békés egymás mellett élés elve és a helsinki záróokmányban rögzítettek alapján. A dokumentum szerint a nyugatnémet kancellár látogatásának demonstrálnia kell a fejlett tőkés országokkal meglévő kapcsolatok fejlesztésére

---

³⁴ MOL M-KS 288.f.5./722 ö.e.

³⁵ MOL M-KS 288.f.5./723 ö.e.

³⁶ Magyar külügyminisztérium levéltára „Kádár János bonni látogatása, 1982. április 26-28.” 0036/D. p. 173.

³⁷ Kádár vatikáni látogatását Brezsnyev teljesen figyelmen kívül hagyta. Kádár szerint azért, mert a pravoszlávokat nem érdekli a Vatikán.

³⁸ MOL M-KS 288.f.5./723 ö.e.

irányuló magyar készséget. A tárgyalások erősítsék meg – így a külügy – Schmidt kancellárnak az európai enyhülés kérdéseiben elfoglalt, a magyar fél számára pozitív álláspontját. A koncepció külön szólt arról, hogy a gazdasági kapcsolatokat illetően Schmidt nem zárkózik el a magyar érdekeket is figyelembe vevő fejlesztés elöl, de erre vonatkozóan Bonnban a magyaroktól várnak javaslatokat. Kádár jellegzetes taktikázásának megfelelően a dokumentum miniszteri példányán található javítások és kiigazítások arra utalnak, hogy Kádár – feltehetően elkerülendő a szovjetek negatív reakcióit – a látogatás körüli hírverést vissza akarta fogni azzal, hogy a tömegtájékoztatás csak „szordínósan” foglakozzon az NSZK-val, és a Lékai prímás bíboros-érsekkel való találkozó csak akkor jöjjön létre, amikor azt a nyugatnémet fél kifejezetten kéri.³⁹ Sőt, a PB határozata már úgy szólt, hogy a programjavaslatból törölni kell Lékai meglátogatásának a tervét. A látogatásról közös közlemény kiadását és a kancellár sajtókonferenciáját támogatta a testület, de a magyar tévé nem készíthet interjút a vendéggel.⁴⁰ Ez persze visszalépés volt Kádár látogatásához képest, amikor is volt Kádár interjú, sőt közös sajtókonferencia. Végül egy „váratlan fordulat” eredményeképpen a német tévé Kádár-interjút készített, és Schmidt kancellár is a *Hét* c. nagy nézettségű külpolitikai tévéműsor interjú alánya lett.

A Kádár–Schmidt tárgyalásokhoz, a külkereskedelmi minisztérium által készített háttéranyag már arról árulkodott, hogy a Brezsnjev által kifogásolt „nyugattól való” függés már olyan tényé vált, olyan mértékben integrálódott a magyar–nyugatnémet gazdasági-pénzügyi kapcsolatokba is, hogy azon változtatni már nem lehetett. A dokumentum szerint 1975 óta jelentős DM hitelfelvetelekre került sor. 1975-ben hat éves, 8,25% kamatozású, 100 millió DM összegű, 1977-ben 8 éves futamidejű 6,5% kamatozású, 100 millió DM összegű kötvényt bocsátott ki Magyarország a nyugatnémet piacon, továbbá több száz milliós márka összegű bilaterális és konzorcionális hitelt vett fel nyugatnémet bankoktól közép- és hosszúlejáratú futamidővel. 1979-ben is több ajánlatban fejezték ki a nyugatnémet pénzintézetek készségüket jelentős összegű, hosszúlejáratú hitelek nyújtására. Ezek kihasználására a jövőben sor kerülhet – írta a külkereskedelmi minisztérium – elsősorban a Deutsche Genossenschaftbank és a Dresdner Bank szervezésében. Ez utóbbi hajlandónak mutatkozott a recki rézvagyon kiaknázásának finanszírozására mintegy 400 millió USD erejéig. A megalapítás előtt lévő magyar–nyugati közös bankban egy nyugatnémet bank is részt akar venni.⁴¹

Az első négy szemközti tárgyaláson Kádár hangsúlyozottan szólt a kétoldalú gazdasági kapcsolatok fontosságáról – melyek a magyar fél számára nyilván nagyobb súllyal esnek a latba. A két ország között a gazdasági együttműködés erősödik, 1978-ban a külkereskedelmi áruforgalom volumene elérte a 3.5 milliárd márkát – a magyar fél tovább akar menni ezen az úton. Magyar részről a gazdasági együttműködés olyan perspektíváit vázolták fel, melyek a kooperációtól a harmadik piaci együttműködésekén túl egészen a vegyes tőkeérdekeltségű vállalatok létrehozásáig terjedtek. A német kancellár ezeket a magyar kezdeményezéseket kedvezően fogadta. Szólt arról, hogy a gazdasági ügyeket illetően az olajárak további emelkedése minden gazdasági együttműködést veszélybe sodorhat, az NSZK gazdaságát is. Az amerikai gazdaságból kiáramló recesszió és Európa felé mozgásnak a veszélye fenn áll. Az USA gazdasági és pénzügyi politikájában túl sok a cikk-cakk, ez komoly gondot okoz. Kádár kiemelte, hogy gazdasági téren az NSZK olyan teljesítményt nyújtott, melynek révén a legstabilabb nyugati ország, és amely teljesítmény előtt „le a kalappal.” Magyar részről a ma létező NSZK-val kívánnak kapcsolatot tartani, s mára megváltozott az a korábbi kép, hogy az NSZK revansista állam, amerikai fiók. Kádár kiemelten szólt annak a jelentőségéről, hogy az NSZK az enyhülés mellett „tette le a voksát.” Egyesek kijelentette, hogy a nagy bölcsességről és bátorságról valló nyugatnémet keleti politika nélkül nem lett volna Helsinki, s a jelenlegi

³⁹ MOL XIX-J-1-j 98. doboz 109-1 00504/2

⁴⁰ MOL XIX-J-1-j 98. doboz 109-1 00504/19

⁴¹ MOL XIX-J-1-j 98. doboz 109-1 00504/5

politikai kurzus fennmaradása azért kívánatos, mert ez jó a két országnak és a két népnek. E politikával állította szembe Kádár a CDU/CSU vonalát, s emlékezve Kohl-lal történt korábbi találkozására azzal, hogy a két Németország újraegyesítése nem reális.⁴² Ettől függetlenül persze a két hónappal előbb Magyarországra kiránduló bajor parlamenti és kormánydelegációval Straußt Kádár hosszabb hezitálás után fogadta, annak ellenére, hogy a bajor kormányfő magánlátogatását a szovjetek kifogásolták.⁴³

A kétoldalú kapcsolatok fejlesztését illető közös akarat kinyilvánításán túl a nagy nemzetközi kérdésekben is olyan fokú nézetazonosság nyilvánult meg, amely azt a benyomást kelthette, hogy a két ország nem két egymással szemben álló katonai szövetségi rendszerhez tartozik. Kádár azt hangsúlyozta, egyetért a kancellárral abban, hogy a jelenlegi helyzetben nincs jobb, mint az egyensúly fenntartása. Budapest az egyenlő biztonság elvéből indul ki, de ezt az egyenlő biztonságot jó lenne kevesebb fegyverrel biztosítani. A békés egymás mellett élés nem egyenlő azzal, hogy nincs háború. Kapcsolatokra, együttműködésre van szükség a gazdaság, a kultúra területén és más területeken. Találkozni, tárgyalni kell, meg kell érteni a másikat, mert csak így juthatunk előre. „Fiatal marxistaként azt hittem – fűzte hozzá Kádár –, hogy a dolgokat objektív törvényszerűségek határozzák meg, azóta rájöttem, hogy az embereknek is szerepük van.” Schmidt kifejtette, hogy szerinte is az egyensúlynak alacsonyabb szinten kellene létrejönnie. Ehhez béke és az együttműködés fenntartására irányuló akaratközösség kell. A katonai kérdésekkel kapcsolatban nyugtalanítja, hogy a közepes hatósugarú rakétafegyverzet terén a Szovjetunió egyre inkább előnyre tesz szert. Bízik a SALT-II-ben és a SALT-III-ban. Nyugaton és az NSZK-ban aggodalmat keltett a kubai és szovjet katonák nagyobb számban való megjelenése Afrikában és az arab félsziget déli részén. Az NSZK, amíg ő a kancellár nem vállalkozik ilyen expedíciókra, nem lesz nukleáris felfegyverzés vagy euroatom felfegyverzés sem az NSZK-ban.⁴⁴

Kádár a két szuperhatalom közötti, stratégiai egyensúlyt illető birkózást a tárgyalások napirendjére tűzve igen vékony jégre siklott, és hibát követett el a szeptember 4-i, első napi négy szemközti tárgyaláson azzal, hogy a kancellár által előhozott argumentumokat nem a kellő keménységgel verte vissza, illetve cáfolta. Ennek az lett a következménye, hogy Moszkva szeptember 4-ről 5-re virradó éjjel⁴⁵ táviratban (?), illetőleg 5-én kora reggel a budapesti szovjet nagykövet által a „fehér házban” Kádár munkatársának átadott két oldalas feljegyzésben szabta meg, hogy Kádár mit kell mondjon a kancellárnak.⁴⁶ Ennek lényege az volt, hogy az NSZK-ban új amerikai közepes hatósugarú rakétákat akarnak elhelyezni és személyesen Schmidt kancellár az USA nyomására egyre inkább arra kezd hajlani, hogy beleegyezik a telepítésbe. „A szovjet fél megfelelő munkát folytat az NSZK vezetésével (sic!), hogy megghiúsítsa az említett tervek realizálását. Azonban fontosnak tűnik számunkra, hogy ebben a kérdésben a testvéri szocialista országok egységes frontot alkossanak.” Udvarias formában felszólították Kádárt, hogy hozza szóba az ügyet és mondja meg Schmidtnek, hogy a rakéták telepítése „komoly nyugtalanságot” vált ki a szocialista országokban. A nagykövet a papír átadásakor kérte, hogy Kádár később valamilyen módon adjon választ az üzenetre – vagyis jelentse, hogy a szovjeteknek megfelelően járt el.

---

⁴² MOL XIX-J-1-j 98. doboz 109-1 00504/28. A szó szerint felvett jegyzőkönyv szerint: „Schmidt: Ahhoz, amit Kohlról mondott, jegyzőkönyvön kívül – ha kérhetem, ne jegyezzék – csak annyit mondanék, hogy Kohl ostoba fajankó. Jobb lett volna, ha megmarad a falujában királynak.” Másutt még azt is kijelentette Kádárnak, hogy Kohl soha nem lesz kancellár. Persze Kádár is mellétrafált, amikor ugyanez alkalommal arról elmélkedett, hogy a „fegyverkezési verseny terhei sem vehetik rá a szovjet népet annak feladására, amit elért. Inkább éheznek, vagy akár meghal.”

⁴³ MOL M-KS 288.f.5./ 780 ö.e.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Vagyis Moszkva azonnal értesült arról, hogy mi hangzott el a négy szemközti tárgyaláson???

⁴⁶ MOL M-KS 288.f.47/763 ö.e.

Ennek következtében a külügyminiszternek két feljegyzést is kellett készítenie arról, hogy mi hangzott el lényegében szó szerint, és ő kapta azt a feladatot, hogy a partnertárgyalásán keményen adja elő a fentiekben jelzett álláspontot. Kádár pedig a szeptember 6-i plenáris ülésen igen visszafogottan szólt arról, hogy van néhány konkrét kérdés, ahol nem esik egybe az álláspont: SALT-II óriási jelentőségű önmagában is, de valamennyi kérdés megoldására kihat pozitívan vagy negatívan. Szerinte alapvető fontosságú, hogy mielőbb hatályba léptessék ezt a megállapodást. Az a feladat, hogy ezt mindenki segítse elő, „mi is megteesszük a magunkét, tudjuk, hogy az NSZK is megteszi a magáét”. Az amerikai szenátus és a Szovjetunió törvényhozó testülete ratifikálja a megállapodást – ettől azt várjuk, hogy gátat vet a nukleáris háború elé, és hogy mérséklődik a hovatovább elviselhetetlen fegyverkezési verseny. Hovatovább elviselhetetlen a fegyverek felhalmozásában rejlő potenciális veszély és a növekvő anyagi terhek miatt. „Haig és Luns nagyon fenyegető bejelentést tett, hogy ilyen-olyan fegyvereket kell kifejleszteni. Szerintünk tartózkodó álláspontot kellene tanúsítani, mindkét oldalon – amennyire lehet – tartózkodni kellene az egyoldalú lépésektől, amelyek komplikálják a helyzetet. Várni kellene egy ideig, hogy mi lesz, abból a célból, hogy az egyenlő biztonság alacsonyabb szinten valósuljon meg.”⁴⁷ Az ügy olyan jelentős volt, hogy Kádár a találkozót értékelő politikai bizottsági ülésen meglehetősen terjedelemben számolt be róla. Elmondta, hogy nem tudott megfelelően reagálni, meg az idő is elfogyott. A szovjetek ismerik az NSZK álláspontját, nem értenek egyet vele, elítélik. „Felhívták a figyelmet, hogy egységesen foglaljunk állást (...) Tartózkodni kell az egyoldalú lépésektől.”⁴⁸

A másik, a tárgyalások szintén fontos fejleménye az volt, hogy Schmidt kancellár hosszasan és bizalmasan beszélt Kádárnak a belnémet ügyekről. A téma azért volt kényes Kádár számára, mivel ez a terület már teljes egészében a szovjet birodalmi érdekek kizárólagos területe volt, és itt öneki már vajmi kevés keresnivalója lehetett. Schmidt szerint az újraegyesítés összeurópai formában képzelhető el, de az újraegyesítés nem érintheti az olyan területeket, ahol már nincsenek németek. Jelenleg arról van szó, hogy a két német állam együttműködését megvalósuljon. Vannak már eredmények, de még sok a tennivaló. Kődös megfogalmazásban ugyan, de egy tévévitában elmondta, hogy kész lenne az NDK-ba utazni, s azért fogalmazott ködösen, mert nem tudja, hogy Honecker ezt kívánja-e. 1979 tavaszán hoztak egy törvényt az NDK-ban, amelyik tiltja a nem engedélyezett riportokat. Ilyen feltételek mellett nem engedheti meg magának a választások előtt, hogy oda látogasson. Schmidt ezek után kijelentette, hogy „Tanácsát kérném egy olyan kérdésben, ami már hónapok óta foglalkoztat. Nevezetesen abban, hogy tegyék-e látogatást az NDK-ba. Már arra is gondoltam, hogy talán nem Berlinben, hanem valahol máshol kellene Honecker úrral találkoznom. Nem lehet normálisnak tekinteni, hogy már valamennyi szocialista fővárosban jártam, csak Berlinben nem. Válaszát nem most azonnal kérem, de talán holnap vagy akár 14 napon belül.” Nyíltan fel akarja vetni Honeckernek is, hogy ez utóbbinak belpolitikai presztízs okok miatt bizonyára érdeke fűződne a látogatáshoz, de ugyanakkor aggódhat is, hogy Schmidt személye és látogatása iránt a lakosság körében esetleg túl nagy támogatás nyilvánul meg. Az NSZK–NDK kapcsolat rendezése nekünk is, az európaiaknak is érdek – válaszolta Kádár. (Schmidt: nekem az is jó, ha Honecker jön hozzám). Személy szerint üdvözlí az NDK-ban teendő látogatás gondolatát, de hogy erre mikor kerüljön sor, „azt magam sem tudom megmondani. Gondolkodom rajta és visszatérek.” A PB-vel közölte, hogy a budapesti szovjet nagykövet megkapta ezt az információt, és az NDK budapesti nagykövetén keresztül a német pártvezető is. „Véleményt és választ kértünk, hogyan válaszoljunk, illetve ha számukra elfogadható, lépjenek egymással érintkezésbe.”⁴⁹

⁴⁷ MOL XIX-J-1-j 98. doboz 109-1 00504/32 és 00504/33.

⁴⁸ MOL M-KS 288.f.5./780.ö.e.

⁴⁹ Uo.

Másnap, szűk körű megbeszélésükön Kádár kifejtette, hogy a belpolitikai helyzet stabil, szilárd, kiegyensúlyozott. Tette ezt, mégpedig azért, mert az egyre bonyolultabbá váló nemzetközi helyzetben, saját belső gazdasági és politikai problémáival birkózva egyik – ha nem a legnagyobb – hitelezője számára világossá kellett tennie, hogy „jó adós” státuszát az ország továbbra is őrzi, bonitását nem veszélyezteti belpolitikai „felfordulás”. Ennek értelmében – a kádárizmus tiszta összegzéseként – hosszabb áttekintést adott a gazdasági helyzetről, az akkorra már több, mint tíz éves gazdaságirányítási rendszerről és az 1956 óta folytatott politikájáról. Elsősorban annak a kiemelésére törekedett, ami a „szociális piacgazdasághoz” közelítette a magyar gazdasági modellt mondván, állami terv van, mert fontos, hogy a fejlesztésnek legyen koncepciója, de a vállalatok önállóak, nincs kötelező tervük. A közgazdasági szabályozókkal, a vállalati érdekeltség beléptetésével biztosítja a kormány, hogy a vállalatok gazdasági terve az állami tervvel szinkronban legyen. „Az a véleményünk, hogy a szocializmusban is áruterelés folyik, van pénz, érvényesülnek a piaci törvények.” (kiemelés tőlem). Kádár hozzáfűzte, hogy tíz éves tapasztalat alapján mondhatja, hogy bevált és működik a rendszer. Reális árakkal akar a kormány dolgozni, a termelői árak rendezését is előkészíti, ez még fontosabb. A belpolitikai stabilitást – vagyis a termelés és a hiteltörlesztés zavartalanságát – bizonyítandó politikájának némely alaptételét is elősorolta, mondván, hogy nem mindenki kommunista, de az alapvető szocialista célokkal a nép nagy többsége egyetért. Egypárt rendszer van, de szükség van a magyar közvélemény nagy többségének az egyetértésre, támogatására. (Schmidt: szükség van rá, vagy meg is van? – „szükség is van, meg meg is van.” – volt a válasz.) Kádár – öngazolásként is – hosszabb áttekintést adott az 1956-ot követő politikáról, aminek az a lényege szerinte az volt, hogy a „mai platform behatolt a tömegekbe, ha én fellépnek a platformmal szemben, remélem engem is félretennének.” (Schmidt: de az ön személyes tekintélye legalább akkora súlyú – ez külföldön mi nagyon jól érzékeljük –, mint a platformé.) Kádár szerint ezt dialektikusan kell nézni, feltehető, hogy ő is csinált valamit, s a platformot a nevéhez kapcsolják. „Ez így van, néha olyat is nekem tulajdonítanak, amit talán nem is én csináltam”. Kialakult egy légkör, ha valahol konfliktus van, az emberek úgy reagálnak, hogy „csak nálunk ne változzon”.⁵⁰

Schmidt elismeréssel és szimpátiával megköszönte az „informatív expozét”. Rövid áttekintést adott az NSZK belső helyzetéről, s kifejtette, hogy ők nagyon sértőnek találják, ha az NSZK-t kapitalista országnak titulálják, ennek ellentmond a jóléti rendszer, a munkavállalók jogai, a szakszervezetek erős jelenléte. Szívügye, hogy keleti és nyugati partnerei kiszámíthatónak lássák az NSZK politikáját. Konzekvens marad az enyhülés és az egyensúly kérdésében. Az újraegyesítést illetően nem adja fel a remény, ez azonban a távoli jövő kérdése, ma még a formája sem látható, s csak európai összefüggésben kerülhet rá sor. Semmiképpen sem terjedhet ki olyan területekre, amelyeken ma már nem élnek németek. Ezzel az állásfoglalással szemben igen erős az ellenállás. Nem akarja a német haderő minőségét nukleáris területre áthelyezni. A szerződéseket betartják.⁵¹

A záró plenáris ülésen Kádár kijelentette, hogy „együttműködésünk különböző országok és különböző társadalmi és szövetségi rendszerhez tartozó országok együttműködése. Saját érdekeink vezetnek, ez a világ legtermészetesebb dolga. Nem a partnerek kárára, de a saját érdekeinket akarjuk szolgálni. Ha nem így lenne, az nem lenne normális. Vannak kérdések, melyekben minden ország érdeke azonos – az enyhülés, a világháború megakadályozása, továbbá az emberiség olyan érdekei, amelyek szintén közösek: mi lesz a világgal, energia, környezet... ezekkel szintén foglalkozni kell.”⁵² Schmidt kancellár lényegében visszaigazolta Kádár téziseit, ami ugyanakkor azt is jelentette, hogy a magyar pártvezető Brezsnyevék

⁵⁰ MOL XIX-J-1-j 98. doboz 109-1 00504. 00504/26

⁵¹ Uo.

⁵² MOL XIX-J-1-j 98. doboz 109-1. 00504/29

ortodoxijától, annak virtuális valóságától hátrább lépve – ha kis mértékben is – hozzájárult a súlyos fenyegetéseknek kitett európai biztonság és együttműködés fenntartásához.

Kádár ismét Bonnban

Kádár 1982. április 26–28-i NSZK-beli látogatására ettől függetlenül már jóval komorabb körülmények között került sor.⁵³ A helyzet valóban veszélyes volt egyrészt az ország pénzügyi összeomlásának a réme miatt, másrészt pedig azért, mert egyáltalán nem lehetett kizárni annak a lehetőségét, hogy a Szovjetunió „előre menekül”, s valamiféle katonai kalanddal akarja elejét venni a kelet-nyugati viszony számára egyre kedvezőtlenebbül alakuló további fejlődésének. A lengyel szükségállapot 1981. december 13-i bevezetése feltehetően ezt is megelőzte, Kádár nem véletlenül szentelt olyan sok időt Schmidttel folytatott tárgyalásán ennek a kérdésnek.

Kádár ekkorra már túl volt az előző év nyarán, a Krímben lezajlott drámai megbeszélésén Brezsnyevvel, amikor is a magyar vezető több olajat kért, s jelezte Brezsnyevnek, hogy a Szovjetunióba irányuló magyar gépipari export dollártartama nő, ezt az ország nem tudja fedezni, csak a nyugati hitelekkel, s ezeknek kedvező hiteleknek kell lenniük, ami a Szovjetunióknak is elsőrendű érdeke. Brezsnyev közölte, nem tud több olajat adni, sőt csak kisebb mennyiség szállításával célszerű számolnia a magyar félnek. Kádár orra alá dörgölte, hogy a szocialista országok sok tíz milliárd rubelt kerestek azon, hogy nem világpiaci áron kapták a szovjetektől az energiahordozókat.⁵⁴ Ez a krími találkozó – az előző időszak hasonló problémáit mintegy kumulálva – egy olyan lavinát indított el, amely alapjaiban rengette meg nemcsak a Kádár által felépített rendszert, hanem a szovjet–magyar kapcsolatokat is egy addig ismeretlen irányba sodorta – a főszereplők szándékától függetlenül.⁵⁵ Két héttel bonni látogatása előtt került a PB elé a KB Gazdaságpolitikai Osztályának *Jelentés nemzetközi pénzügyi helyzetünk alakulásáról* c. dokumentuma, amelynek tartalma olyan drámai tartalmú és hangvételű volt, hogy csak a politikai bizottsági tagok olvashatták a benne foglaltakat.⁵⁶ A dokumentumban írottak szerint az ország pénzügyi helyzete az utóbbi hónapok során kritikussá vált. A hitelfelvétel lehetőségek beszűkültek, az arany és devizatartalékok lényegében kimerültek. Az ismert politikai és gazdasági okok miatt 1981 májusa óta nagyobb összegű hitel felvétele gyakorlatilag lehetetlenné vált, a Magyarországról történő betétkivonások növekedtek. A jelentés azonnali teendőként határozta meg egyebek mellett a Nemzetközi Valutaalaphoz történő csatlakozást, a belföldi felhasználás csökkentését, a védelmi kiadások ésszerűsítését, a hazai ellátásban nélkülözhető gazdaságtalan termelés, illetve üzemek egy részének leállítását, és az itt felszabaduló munkaerő átcsoportosítását.⁵⁷

Kádár a jelentésről folytatott politikai bizottsági vitában kijelentette, hogy az abban foglaltak az ország első számú problémáját jelentik. Az addigi pénzügypolitika jogosságát védve kijelentette, hogy ország napi fizetőképességét meg kellett őrizni, mert ha az nem sikerül, annak beláthatatlan következményei lettek volna nemcsak Magyarországra, hanem más szocialista országra nézve is. A nemzetközi pénzintézetekbe a felvétel kérését nem pusztán gazdasági megfontolások indokolták – „legalábbis, ami engem illet” fűzte hozzá. Mivel a

---

⁵³ Magyar Külügyminisztérium levéltára. Kádár János látogatása az NSZK-ban – 1982. április 26–28. 0036/D.

⁵⁴ MOL M-KS 288f.5/832 ö.e..

⁵⁵ Uo. Kádár ezen a találkozón közölte Brezsnyevvel, hogy a magyar nemzeti jövedelemnek csupán harminc százaléka fordítható belső felhasználásra, a maradék adósság- és kamattörlesztésre megy el.

⁵⁶ MOL M-KS 288.f.5/851 ö.e.

⁵⁷ Uo. A Nemzetközi Valuta Alaphoz kapcsolódós kapcsán megjegyezte, hogy ennek érdekében „fékezzünk egy kicsit azzal a hülye ellenzéssel” – mondta Kádár.

szovjetek 1974-ben nem tudtak adni egymilliárd rubelt, át kellett menni, hogy „ezeket a nyugati mezőket megtapossuk.” A kérdést nemzetközi politikai dimenzióba emelve, a nemzetközi pénzügyi kapcsolatokban történő magyar részvétel szükségességét indokolva, kijelentette, hogy a „másik oldalon is vannak”, akik a békés egymás mellett élést, a normális kapcsolatokat akarják, és azoknak is „adu” a kezében, hogy keleten is vannak olyan országok, melyeket hasonló szándékok vezetnek. Még Schmidtnek, Kreiskynek, Thatchernek, Mitterrand-nak is szüksége van „valami ilyesfajta Magyarországra.” A jelentésben foglaltak külpolitikai vetülete azt írja elő, hogy a kelet-nyugati viszonylatban az eddigi magyar politika az érvényes, ezzel függ össze a küszöbön álló bonni látogatás, bizonyos értelemben jelezve az eddigi politika érvényességét. Nyomatékosan fűzte hozzá az elmondottakhoz, hogy az eddigi politikát folytatni kell, a „népnek élni kell”.⁵⁸

Az 1981. december 13-án kihirdetett lengyelországi szükségállapot (katonai hatalomátvétel) beláthatatlan következményekkel fenyegető folyamatok árnyát vetítette előre. Jelezte, hogy a szocializmus nemcsak gazdasági, hanem ideológiai tartalékait is felélte, és valós volt annak a veszélye, hogy összeomlásában magával rántja az egész európai kontinenst. Mivel a lengyel szükségállapot bevezetését követően kelet-európai első számú vezető nem járt Nyugaton, a Kádárnak 1982. március 22-én továbbított, bonni látogatásra szóló, bizalmasan kezelendő meghívás Schmidt éleslátást is mutatta.⁵⁹ Kádár kíséretének az összetétele, technikai jellege (külügyi államtitkár, külkereskedelmi államtitkár és a KB külügyi osztályának helyettes vezetője) jól mutatta, hogy ez alkalommal „kármentésről” volt szó. Erről árulkodik a Külügyminisztérium által készített sajtóterv is, amely a látogatás céljaként a legmagasabb szintű párbeszéd folytatását jelölte meg, különös tekintettel a nemzetközi helyzetre.⁶⁰ Az a tény is ebbe az irányba mutat, hogy a bonni tárgyalásokról csak „Emlékeztető”⁶¹ készült, és Kádár csak szóban számolt be a PB-nek „megbeszéléseiről.”

Mivel a kelet-nyugati kapcsolatok teljes (ideértve a gazdasági és pénzügyi fejezeteket is) befagyasztását szorgalmazó amerikai vonal erősen korlátozta Kádár mozgásterét, a kancellárral folytatott négy szemközti megbeszélésén hangsúlyozta, hogy a nehezebbé vált világpiaci körülmények ellenére a magyar belső helyzet szilárd, az elmúlt két év alatt javulás mutatkozott a külkereskedelmi mérleg alakulásába, viszont a külső fizetési helyzet a korábbi hitelfelvételek következtében komoly gondokat okoz. Kádár külön megköszönte a kancellárnak az ezzel kapcsolatos „konstruktív magatartását”. A Schmidt személyes közbenjárása eredményeképpen nem sokkal előbb adott 600 millió dolláros német kölcsön alighanem elkerülhetővé tette a pénzügyi összeomlást.⁶² A kancellár egyébként teljesen világossá tette, hogy a két ország viszonyának további erősítésén fáradoznak. E tekintetben nyilvánvaló konszenzus volt a vezető nyugatnémet politikai erők között, mivel Strauß még tovább ment, s kijelentette Kádárnak, hogy a két ország kapcsolatainak nem kell változtatni, „Lengyelország és Afganisztán nem idetartozó kérdés, kapcsolatainkat nem érinti”. Nincs annak politikai akadály – mondta -, hogy többet tegyenek a kapcsolatok fejlesztéséért, „segíteni akar abban, hogy a szocialista országokban el lehessen kerülni a gazdasági robbanást”. Kohl pedig egyenesen kijelentette, hogy Magyarország nem egy a sok ország közül, hanem az NSZK természetes partnere, s ő maga személyesen is kész arra, hogy a

---

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Magyar külügyminisztérium levéltára. Kádár János látogatása az NSZK-ban – 1982. április 26-28. 0036/D. p.1.

⁶⁰ U.o.p25.

⁶¹ M-KS 288.f.5/852 ö.e.

⁶² Fekete János visszaemlékezése in Moldova György: *Kádár János*. Budapest, 2006. Urbis Könyvkiadó, 59. p.

kétoldalú kapcsolatokban jelentkező gondok esetén segít megoldásukban – s felkérte Kádárt, hogy segítse elő Reagan és Brezsnyev személyes találkozóját.⁶³

Kádár a nyugatnémet gazdasági élet kilenc vezető képviselőjével és a Bundesbank elnökével folytatott beszélgetés során köszönetét fejezte ki a német támogatásért, majd tájékoztatást adott a további magyar gazdaságpolitikát illető elképzelésekről. A szövetségi bank elnöke rámutatott az áthidaló kölcsönök nehézségeire, különös tekintettel a garanciavállalások bonyolultságára. Kifejtette, hogy miként más ügyekre, a (magyar) kölcsönfelvétel sorsára is negatív hatást gyakorolnak a lengyelországi események. A Bundesbank és a szövetségi kormány is hatást próbálnak gyakorolni az Egyesült Államokra, hogy ne léptessen életbe további korlátozásokat a szocialista országokkal szemben. Ettől függetlenül mind nagyobb gondnak tekintik a szocialista országok eladósodását, aminek következtében a bankok nagyon óvatosak lettek az újabb hitelek nyújtásával. A magyar vezető számára ilyen módon alapkérdés volt, hogy alternatíváit egy normálisan működő ország alternatíváiként mutassa be, és a közös pontokra helyezze a hangsúlyt. Aggasztó törekvéseknek nevezte, hogy a lengyel fejlemények ürügyén gazdasági és pénzügyi háborúval veszélyeztetik a kelet-nyugati kapcsolatok normális fejlődését. Kiemelte, hogy a Lengyelország körüli feszültségek további alakulása, a szocialista és tőkés államok kapcsolatainak az alakulása szempontjából kiemelkedően fontos lehet az NSZK kormányának a józan, körültekintő állásfoglalása és magatartása. Ez a józanságra és körültekintésre vonatkozó megállapítás érvényes lévén a másik táborra is, Kádár ennek megfelelően fejtette ki álláspontját a nemzetközi kérdéseket illetően is.⁶⁴

Kijelentette, hogy a nyugatnémet féllel azonos módon ítéli meg a világpolitikai helyzet jellemzőit, s értékeli az NSZK kormányának a feszültség csökkentésére irányuló erőfeszítéseit. Ugyanakkor jelentős eltérések mutatkoznak a helyzet, a feszültség okainak a megítélésében. A lengyel kérdést, a NATO kettős határozatát sorolta ide. Schmidt – aki világosan látta, elődjeihez hasonlóan, hogy egy európai összecsapás esetén a német nép megszűnne létezni, a magyarhoz hasonlóan – kifejtette, hogy a nyugatnémet közvélemény aggasztónak tartja a világhelyzet alakulását, amely a lengyelországi fejlemények óta még súlyosabbá vált. A Szovjetunió afganisztáni és a lengyelországi lépései irritálják a nyugati világot, nekik az új washingtoni vezetéssel is komoly gondjaik vannak, mivel „tönkrezúzza” elődeinek politikáját. Bizonytalansági tényezőt jelent, hogy Moszkva túlfegyverkezik, túlbiztosít. A szövetségi kormány olyan nemzetközi viszonyok mellett teszi le a voksát, amelyek biztosítják a dialógus fenntartását, a kellő erőfeszítéseket a katonai erőegyensúly megőrzésére, s egyidejűleg az NSZK biztonsági érdekeinek az érvényesítését. A szövetségi rendszerükhöz való hűség, a kelet-nyugati párbeszéd, a normális viszony fenntartása, a szankciók politikájának a tarthatatlansága adja az alapot nemzetközi politikájuk számára. E tételeket Kádár is nyugodtan aláírhatta, s e tekintetben Kohl helyesen látta, hogy a Kádár-látogatás jelentősége abban rejlett, hogy a szembenálló két katonai tábor egy-egy tagállamának a vezetői képesek a párbeszédre egy olyan helyzetben, melyet az éles szembenállás jellemez. Igaz, Strauß kijelentette Kádárnak, hogy a legkisebb háborús veszélyt sem látja, mivel az atomfegyverek lényege, hogy senki ne használja őket elsőként.⁶⁵

Kádár a Politikai Bizottság előtt tartott szóbeli értékelése során elmondta, hogy összesen mintegy nyolc órát tárgyalt a nyugatnémet kancellárral, és igen fontosnak ítélte meg a „gazdasági élet igazi vezetőivel” folytatott megbeszéléseit, mert „ők az urak”. Kiemelte annak a fontosságát, hogy vendéglátói az ő látogatását afféle „demonstrációnak” szánták, bizonyítandó, hogy ez lehetséges, kontaktus kell a szembenálló felek között. A nemzetközi

---

⁶³ Magyar külügyminisztérium levéltára. „Kádár János látogatása az NSZK-ban – 1982. április 26-28.” 0036/D. p.169.

⁶⁴ U.o. p.170

⁶⁵ U.o.p.173

kérdéseket illetően lényeges volt, hogy partnerei kivétel nélkül béke mellett szavaztak, mikor megkérdezte őket béke lesz-e vagy „lőni kell?” Egyetértés volt abban, hogy egyenlő biztonságot kell elérni a fegyverzetek alacsonyabb szintjén. A látogatásnak azonban – azon túl, hogy Kádár nemzetközi formátuma ismét igazolást nyert – sokkal jelentősebb eleme volt az, hogy megerősödött a Magyarország iránti rokonszenv, aminek a pénzügyi hozadéka „megnyugtató” volt, s annak ellenére, hogy az arab olaj-országok a nyugati bankokból is viszik a pénzt a lengyel ügy miatti bizonytalanság okán, mind az IMF tagság, mind pedig egy újabb nyugatnémet kölcsön ügyét rendben lévőnek lehetett tekinteni. A kapcsolatok tovább fejlesztésének irányát Kádár a PB előtt újólaj megerősítette: magasabb fokú együttműködés a vegyesvállalatok, a harmadik piaci együttműködés terén – tehát semmiképpen nem elfogadható valamiféle autarchiára törekvő politika.⁶⁶

Kohl Budapesten

A sok-sok szálból font magyar–nyugatnémet viszonyt nem lazította Helmut Schmidt 1982 októberében bekövetkezett bukása. A Bundestag történetében első alkalommal konstruktív bizalmatlansági indítvány révén a kancellári posztot megszerző Helmut Kohl a következő hónapban fogadást adott a Bonnba akkreditált misszióvezetőknek, és ez alkalommal rövid beszédet tartott, s hangsúlyozta a kelet-európai országokkal továbbra is a jó viszony fenntartására törekszik. A fogadás alkalmával a kancellár több nagykövetet magához kéretett, de a szocialista országok képviselői vezetői közül csak a magyar nagykövettel beszélgetett. Kohl kérte, hogy a nagykövet tolmácsolja szívélyes üdvözlését Kádárnak. Nem felejtette el, hogy a magyar pártvezető legutóbbi bonni látogatása alkalmával újból meghívta őt, Kohlt Magyarországra. A jövő évi szövetségi gyűlési választások után szeretné a látogatást realizálni. Elmondta, hogy ő már évek óta rokonszenvvel kíséri figyelemmel Kádár tevékenységét, sok sikert és jó egészséget kíván neki. Érdeklődött a magyar belső helyzet alakulásáról.⁶⁷ Mivel erre a felvetésére nem érkezett válasz, a kancellár egy évvel később ismét visszatért a témára, s közölte a magyar nagykövettel, hogy ha a nemzetközi helyzet nem vesz kedvezőtlenebb fordulatot, s a kelet–nyugati kapcsolatok alakulása lehetővé fogja tenni, úgy tervein felül jövő év (1984) február végén vagy márciusában tenne eleget Kádár korábbi meghívásának. Hozzáfűzte, hogy az európai közösséggel való kapcsolatainak rendezésére való törekvésében a magyar fél számíthat személyes támogatására. Tudja, hogy a közösség vezetőinek elsősorban politikai döntést kell hoznia, ő saját maga számára ezt presztízskérdésnek tekinti, Budapest számíthat aktív fellépésére, de a témát kezeljék a magyarok diszkréten.⁶⁸

Kohl kezdeményezései a Kádárral történő közvetlen kapcsolatfelvételre igen jelentősek voltak az akkori viszonyok között, tekintettel arra, hogy ekkorra Reagan elnök meghirdette csillagháborús programját, megkezdődtek az amerikai közepes hatósugarú rakéták telepítése néhány nyugat-európai országban, megszakadtak a genfi eurorakéta tárgyalások, hasonlóan az MBFR és a hadászati fegyverkorlátozásokról szóló tárgyalásokhoz. Brezsnyev halála után utódja, Andropov is elhunyt 1984 februárjában, és az ő helyébe lépő idős, beteg Csernyenko is inkább csak a bizonytalanságot jelentette. A bekövetkezett, kétségkívül súlyos következményekkel fenyegető helyzetben Moszkva úgy döntött, hogy a sorokat szorosra zárja. 1983. november 28-án a budapesti szovjet nagykövet a KB külügyi titkárán keresztül „Emlékeztető”-t juttatott el Kádárhoz, melyben a szovjet vezetés megértést és támogatást kérve ismertette külpolitikai elgondolásait abban az új helyzetben, amit az amerikai rakétatelepítés jelentett. A kérdést Kádár azonnal a PB 1983. december 6-i ülésének a

⁶⁶ M-KS 288.f.5/852 ö.e.

⁶⁷ MOL XIX-J-1-j, 104 doboz. 006485

⁶⁸ MOL XIX-J-1-j, 96. doboz. 005152/1

napirendjére tűzette azzal, hogy a szovjet dokumentum léte sehol nem szerepelhet, semmiféle formában, még baráti beszélgetésben sem, mert „kellemetlen következményei lehetnek”.⁶⁹

A szovjet emlékeztető – a tények ellenére, a hasonló esetekben szokásos szómágiát alkalmazva – kijelentette, hogy az amerikai közepes hatósugarú rakéták nyugat-európai telepítése elleni fellépés nem volt hiába való. Ettől függetlenül Washington, Bonn, London és Róma nem hallgatott az értelem szavára. A veszélyes és ellentmondásos helyzet a szocialista országoktól alaposan megfontolt, előrettekintő és jól összehangolt akciókat igényel. „A szovjet fél úgy gondolja, hogy az MSZMP is ezt az álláspontot vallja”. A nyugati országokkal való kapcsolatokat differenciáltan kell megközelíteni, előnyben kell részesíteni azokat az országokat, ahol nem lesz telepítés, és a semleges országokkal fenntartott kapcsolatokat erőteljesen kell aktivizálni. Az előállott helyzetre kidolgozott szovjet akcióterv a politikai és a diplomáciai téren a stratégiai fegyverekről szóló tárgyalások megszakítását, a bécsi haderő csökkentési tárgyalások megszakítását és az Amerikai Egyesült Államokkal fenntartott kapcsolatok befagyasztását írta elő. Az NSZK-t illetően a szovjetek kijelentették, hogy az a tény, hogy Bonn befogadta a rakétákat, negatív hatással lesz a Szövetségi Köztársaság és a Szovjetunió, valamint az előbbi és a többi szocialista ország kapcsolataira. A politikai kapcsolatok korlátozása az NSZK-val cáfolja ez utóbbinak a tézisé, miszerint a szovjet-NSZK viszony a történelem ellenére tovább fejlődik. Szovjet részről egy sor felsőszintű látogatást elhalasztanak, tartózkodni fognak a legközelebbi jövőben a műszaki-tudományos együttműködések, kulturális csereprogramok megkötésétől, és leállítják a jogsegély-egyezményről folyó tárgyalásokat is. A dokumentum szerint Moszkva aktivizálni kívánja a rakételepítés elleni politikai erőket, s értésére kívánja adni a kormányzó SPD vezetésének, hogy döntésükkel a kereskedelmi-gazdasági és a műszaki-tudományos kapcsolatok gyorsabb fejlődését akadályozták meg. Nagy-Britanniával, Olaszországgal és az NSZK-val szemben egyforma, retorziós politikát helyeztek kilátásba szovjet részről, míg Belgium és Hollandia tekintetében nem látják irányváltás szükségét. Franciaország, Kanada és más NATO ország irányában pedig attól függően változhat a szovjet magatartás, ahogy a jövőben a rakételepítéshez viszonyulnak. Finnország, Ausztria, Svédország és Svájc vonatkozásában minden téren szükséges a kapcsolatok fejlesztése. Ugyanakkor Moszkva – elővéve az ötvenes évek nagy békeharc receptjét – a rakételepítés elleni nyugati pártok, társadalmi szervezetek, szakszervezetek mozgósítását és a propaganda munka intenzitásának növelését helyezte kilátásba. Az „Emlékeztető” végül nyomatékosan felhívta a figyelmet a nemzetközi életben tett lépések „szoros és operatív” egyeztetésének a szükségességére.

A szovjet ukáz követeléseit Magyarország természetesen nem teljesíthette maradéktalanul. A szovjet birodalom nyugati peremvidékén lévő közép-kelet-európai kisállamként nem rendelkezett azokkal az eszközökkel, amikkel a „vonal” változása után helyreállíthatta volna az előzetesen lebontott kapcsolatokat. Viszont figyelmen kívül sem lehetett hagyni Moszkva „kérését”. A PB ülésén Kádár ismét a tőle nem idegen egyensúlyozás és kivárási irányába mozdult el. Kijelentette, hogy a magyar gazdasági és kulturális gyakorlatot elfogadni segítő enyhülés és Helsinki évei elmúltak. A kibontakozó új körülmények nem könnyítik az együttműködést, s „egyformán sújtanak bennünket” – főként a gazdasági együttműködés terén. „Ne csodálkozzunk, hogy szövetségeseinknél bizonyos fajta idegesség jelentkezik, és központi kérdés a szocialista országok egységének és összehangoltságának a kérdése, különösképpen a külpolitikai területén”. Megállapította, hogy a Nyugat normális politikát folytató országnak ismerte el Magyarországot s egyfajta közvetítő szerepet szánt neki a szovjetek felé, de ezzel egy időben őket is akart verni a szocialista országok közé. E helyzet korrekciójaként olyan külpolitika folytatását szorgalmazta – megfelelően a szovjet elvárásoknak –, „amely eloszlatja a felmerült kétségeket” a szovjet vezetésnél és más szövetségeseknél. Később – mondta – „meglátjuk, hogyan alakulnak a dolgok”. Egyelőre

---

⁶⁹ MOL M-KS 288.f.5/ 897 ö.e.

azonban a magyar külpolitikát a szovjet intencióknak megfelelően kell differenciálni, világossá kell tenni, hogy Budapest „nem kacsintgat ki a szövetségből.” Le kell állítani azt a gyakorlatot, hogy állandóan a nyugati kapcsolat erősítése folyik, aztán egy kicsit a szocialista relációk kerülnek előtérbe. Kijelentette, hogy a szovjet okmány fontos, de Magyarország olyan helyzetben van, hogy az összes relációt folytatni kell, különös tekintettel a gazdasági kapcsolatokra. Az „Emlékeztető” következményeinek az elemzését azzal fejezte be Kádár, hogy a szovjeteknek is hosszú távú gazdasági megállapodásaik vannak az NSZK-val, és elhatározott szándékuk, hogy ezeket nem mondják fel, folytatják az együttműködést. „...az persze a szovjet elvtársak dolga, hogy a szovjet–NSZK kapcsolatokat hogyan építik, és a mi dolgunk, hogy a magyar–NSZK kapcsolatokat hogyan építjük. (...) Az NSZK sajnos nekünk nagyon komoly gazdasági partnerünk, és gondolom a jövőben is annak kell maradni (...) Aztán, hogy s mint, majd meglátjuk (...) a Kohlt most nem sietünk fogadni.”⁷⁰

Az „Emlékeztető” ügyében hozott politikai bizottsági határozat nagy vonalakban követte a szovjet intenciókat – de csak nagy vonalakban. A határozat szerint a fejlett tőkés országokkal fenntartott kapcsolatokban gondos mérlegelés, a látogatások ütemezése és koordinációja szükséges. Az USA, az NSZK, Olaszország és Nagy-Britannia⁷¹ esetében rá kell mutatni az Egyesült Államok különlegesen negatív szerepére, és éreztetni kell, hogy a többieket is felelősség terheli. A politikai kontaktusokat visszafogottan kell kezelni, elkerülendők a látványos kezdeményezések és a következő néhány hónapban elkerülendők a demonstratív, magas szintű találkozók. A mégis létrejövő találkozókön erőteljesen hangot kell adni az álláspontok eltérésének, de a kapcsolatok szakadása ellen biztosítani kell – a magyar érdekekkel összhangban – a kontaktusok fenntartását a gazdasági, műszaki-tudományos és kulturális téren. Kohl kancellár látogatását nem kell szorgalmazni, de az 1983. december 21-re kitűzött bonni külügyminiszteri találkozó a diplomáciai kapcsolatok felvételének a 10. évfordulója alkalmából jöjjön létre, és a magyar országgyűlés fogadja 1984 elején a Bundestag delegációját. A más relációkban már egyeztetett programok elé nem kell akadályt gördíteni.⁷²

Szovjet részről megelégedtek a magyar „hűségnyilatkozatokkal” és a PB-határozatban foglaltakkal, amit jól mutat, hogy a valamivel később a testület megállapította, hogy a rakétatelepítésben érintett nyugati országok vezetőinek magyarországi látogatásával kapcsolatban konzultáció folyt a szovjet illetékesekkel. Ez utóbbiak véleménye egyezik a korábban kialakított magyar állásponttal.⁷³ Ennek megfelelően a PB 1984. február 28-án újabb határozatot hozott arra vonatkozóan, hogy a magyar miniszterelnök közölje levélben Kohl kancellárral, hogy magyarországi látogatásának időpontja rendben van. A PB hozzájárult, hogy a nyugatnémet kancellárt kérésére fogadja Kádár és az Elnöki Tanács elnöke.⁷⁴ A válasz „ravaszága” abban rejlett, hogy a kancellár vendéglátója és tárgyaló partnere a magyar miniszterelnök volt – eltérően a korábbi gyakorlattól, mikor is minden alkalommal Kádár vezette a magyar tárgyaló delegációt –, de ettől függetlenül teljesen világos volt mindenki számára, hogy a Kohl igazi partnere a magyar pártvezető.

---

⁷⁰ Uo. Jellemző epizód, hogy ez alkalommal, elküldendő újévi üdvözléteinek a listájáról Schmidtet kihúzatta azzal, hogy a volt kancellár a rakétatelepítés mellett foglalt állást. Ettől függetlenül Schmidtet meghívta magánlátogatásra, amire még Kohl utazása előtt sor is került. Kohlnak aztán azt mondta, hogy elődjét azért hívta meg, mert korrekt embernek ismerte meg és fontos, hogy „akkor is megismerjük partnereinket, ha már nincsenek hivatalban.”

⁷¹ Mint ismeretes 1984-ben a brit miniszterelnök, a német kancellár, az olasz miniszterelnök, és a francia elnök járt Magyarországon.

⁷² MOL M-KS 288.f.5/ 897 ö.e. (Ekkor már gőzerővel folyt Margaret Thatcher 1984. február 2-4-re kitűzött látogatásának az előkészítése.)

⁷³ MOL M-KS 288.f.5./899 ö.e.

⁷⁴ MOL M-KS 288.f.5./904 ö.e.

Helmuth Kohl kancellár budapesti látogatása 1984. június 21–23-án annak rendje s módja szerint létrejött. Kádárral összesen két órát tárgyalt, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy a tolmácsolást leszámítva mintegy harminc perc jutott az álláspontok kifejtésére, jelzésére. Persze teljesen egyértelmű volt, hogy a megbeszélés létrejött volt a lényeg, nem pedig az időtartama. Az egész eseményt a kétoldalú viszony fejlesztésére nem pedig befagyasztására irányuló szándék szötte át és át – ami meglehetősen távol állt a korábbi szovjet „Emlékeztető” dörgedelmeitől – igaz, a szovjet pártfőtitkári székben ugyancsak rövid ideig ekkor már Csernyenko ült, váltva az alig valamivel több, mint egy évet regnáló Andropovot. Kádár méltatta Kohl látogatását, rámutatva, hogy a látogatás nemcsak a kétoldalú kapcsolatok szempontjából hasznos, hanem bizonyára szélesebb értelemben is. Köszönetét fejezte ki azért, hogy Kohl kancellárként is bizonyosságát adta annak, hogy támogatja a kétoldalú kapcsolatok fejlesztését. A magyar fél az új NSZK kormány megalakulása óta következetesen folytatja kapcsolatépítő munkáját. Ezt tanúsítják a látogatások, konzultációk, gazdasági, kulturális események, a lakosság megnövekedett érintkezései. Magyar részről mindennek a folytatása a cél. Az NSZK-val e tekintetben kialakult nézetazonosság bizonyosfajta hozzájárulás az európai együttműködéshez. Az EGK-val napirenden lévő kapcsolatok nyugatnémet támogatását Kádár köszönettel vette, de megjegyezte, figyelembe véve a jelenlegi helyzetet nem célszerű elhamarkodott lépést tenni, a kérdést a jövő évben lehet megvizsgálni.⁷⁵

Kohl a magyar magatartást nagyra értékelte. Kijelentette, hogy öröm számára a Kádárral létrejött találkozás, emiatt jött Magyarországra. A kétoldalú kapcsolatokat minden szinten jónak értékelte, kiemelten szólt a fejlődő gazdasági kapcsolatokról, többet lehetne tenni a kulturális együttműködés terén – utalva a német kulturális intézet megnyitására. Megerősítette, hogy mindent megtesz az EGK és Magyarország kapcsolatai mielőbbi rendezése érdekében. Kohl hangsúlyozta, hogy kormánya politikáját a nyugati szövetségi rendszerhez való hűség, a kiszámíthatóság és a realitásokra támaszkodás jellemzi. Érdekelt Európa biztonságának erősítésében, a rakéták eltávolításában, mivel az erőszak nem lehet a politika eszköze. Azt szeretnék, hogy a Szovjetunió és az Egyesült Államok között kialakuljanak a tárgyalások feltételei. Német megítélés szerint kívánatos, hogy az NSZK és Magyarország helyzetéből adódó lehetőségekkel élve segítse elő a két világhatalom közeledését, anélkül, hogy közvetítő lenne. Nyugtalanítják azok az értesülések, miszerint a Szovjetunó komolyan meg van győződve arról, hogy az Egyesült Államok háborúra készül. Tart attól, hogy a helyzet tovább romolhat, ha a politikai döntés ennek a tévhitnek a nyomán a katonák kezébe kerül. A Szovjetunió és az Egyesült Államok is tudja, hogy együtt kell élniük, csak nehezen találják meg az utat egymáshoz, ebben kellene segíteni nekik. Kormánya kész a dialógusra s szocialista országok mindegyikével. A német egység békés eszközökkel való megteremtéséről soha nem mondhat le, tiszteletben tartja a realitásokat, a kérdés jelenleg nincs napirenden. Honeckerrel is, csehekkel és lengyelekkel is rendezni a kapcsolatokat. Kérte Kádárt, juttassa el üdvözlését Jaruzelskinek. Ő mindent meg kíván tenni annak az érdekében, hogy a nyugati közösség magatartása pozitívabbá váljon Lengyelországgal szemben.⁷⁶

Kádár kijelentette, hogy a német egység helyreállítását célzó elképzelésekbe Magyarország nem szólhat bele. A kancellár kijelentése arra vonatkozólag, hogy az erőszak ellen vannak, és hogy a rakéták tűnjenek el Európából, egybeesik a magyar törekvésekkel és nagyon fontos elem. Felhívta a figyelmet a rakétatelepítésből eredő felelősségre, hogy bár a közvélemény elsősorban az Egyesült Államokat okolja, a telepítésnek helyet adókra is elítélőleg gondol. Helsinkiben és az NSZK keleti szerződésai hozzájárultak a feszültség csökkenéséhez, azonban a veszélyezettség érzésének a csökkenése sajnos nem tartott sokáig, az amerikai rakétatelepítéssel ismét felerősödött. Magyarország is fellép a telepítés ellen, egyúttal arra is

⁷⁵ MOL XIX-J-1-j 109 doboz. 00112/10

⁷⁶ Uo.

gondol, hogy a kontaktusokkal talán hozzájárulhat az általános helyzet javításához. A magyar fél nem akar postás, tolmács lenni, de kellenek a kontaktusok, a tárgyalások. Így került sor Thatcher, Craxi és mások látogatására. A szocialista országok nem akarnak elzárkózni, és Csernyenko is kijelentette, hogy a Szovjetunió az erőfölényt nem engedi meg, de határozottan a béke mellett van, és az ésszerű kompromisszumok útját keresi. Magyarország is békét akar, rakéták nélkül, és erősíteni kívánja a politikai-gazdasági, lakossági kontaktusokat.⁷⁷

A Kohl kancellárral folytatott megbeszélésével Kádár több legyet is ütött egy csapásra. Eleget tett a szovjet elvárásnak azzal, hogy a látogatást halasztotta, hangot adott az amerikai közepes hatósugarú rakéták telepítését elítélő szovjet és saját álláspontnak, kiemelte azokat a pontokat, amikben a magyar és nyugatnémet álláspont azonos volt vagy közel állt egymáshoz – és talán ami mindennél fontosabb volt, sikerült biztosítani a magyar–NSZK viszony töretlen folyamatosságát.

Az a sorsközösség, ami a hosszú évszázadok óta egymáshoz fűzte a magyar és a német népet néhány évvel később, már Kádár halála után, a váratlan és senki által előre nem látott események következtében szorosabbá vált. Kádár valószínűleg nem engedte volna a határnyitást és nem járult volna hozzá ezzel az aktussal az NDK összeomlásához. Azonban az a tény, hogy a valóság követelményének megfelelően a magyar–nyugatnémet kapcsolatokat külpolitikája centrális elemeként kezelte, szándékától függetlenül hozzájárult a Fal lebontásához, a német egység helyreállításához.

Tahi, 2009. június.

---

⁷⁷ Uo.